

September.

11. Molesworth, M., Nixon, E., & Scullion, R. (2009). Having, being and higher education: The marketisation of the university and the transformation of the student into consumer. *Teaching in Higher Education*, 14(3), DOI: 10.1080/13562510902898841.

12. Natale, S. M., & Doran, C. (2012). Marketization of education: An ethical dilemma. *Journal of Business Ethics*, 105. DOI: <http://dx.doi.org/10.1007/s10551-011-0958-y>

13. Newman, S., & Jahdi, K. (2009). Marketization of education: Marketing, rhetoric, and reality. *Journal of Further and Higher Education*, 33(1). DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/03098770802638226>

14. Norris, T. (2006). Hannah Arendt and Jean Baudrillard: pedagogy in the consumer society, *Studies in Philosophy and Education*, 24.

15. Williams, G. L. (1995). The marketization of higher education: Reforms and potential reforms in higher Education finance. In D. D. Dill, & B. Sporn (Ed.). *Emerging patterns of social demand and University reform: Through a glass darkly*. Oxford: Pergamon Press.

16. Young, J. (2002). *Heidegger's Later Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press.

ВИЗНАЧЕННЯ ХАРАКТЕРИСТИК СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ТА СОЦІАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ПРИ ОЦІНЮВАННІ ЯКОСТІ ЖИТТЯ У ПОЛІЕТНІЧНОМУ РЕГІОНІ

Чубарь О.Г.,

*кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник,
Закарпатський регіональний центр соціально-економічних і гуманітарних
досліджень НАН України, м Ужгород*

***Annotation.** Overview of quality of life defining methods is presented, in relation to the evaluation of social interaction and social environment in particular. it's shown that they lack the indicators of ethno-demographic factors' impact on various parameters of quality of life in a poli-ethnic region. The list of specific indicators was offered, based on which one can analyse the level of social interaction and communication activity on certain levels (family, social cooperation, ethnic minority).*

***Key words:** quality of life, poli-ethnic region, social interaction, social environment.*

У вимірюванні рівня якості життя важливе місце посідає оцінка соціального середовища та соціальної взаємодії членів громади (національної меншини,

родини), адже у процесі цієї взаємодії можна вирішувати особистісні та соціально-економічні проблеми, долати бар'єри в стосунках, формувати та реалізовувати соціальну активність і соціальну відповідальність. Ефективний і перманентний процес соціальних комунікацій сприяє взаємному пристосуванню дій кожного з членів, досягненню однаковості у розумінні ситуації, знаходженню шляхів вирішення проблем і конфліктів, певному ступеню солідарності тощо. Соціальна взаємодія і стан соціального середовища охоплюють ті параметри життя суспільства (громади, родини), які виходять за межі суто кількісного статистичного оцінювання (добробут, матеріальний, фінансовий стан, розвиток інфраструктури), проте відображають якість родинних і соціальних комунікацій, участь населення в громадському та суспільному житті, активну життєву позицію (вплив на ухвалення рішень місцевою владою, залучення до вирішення локальних проблем соціальної сфери та побуту, участь у виборах, представництво різних категорій і верств населення у виборних органах), намір брати певну частину відповідальності за родину та громаду в свої руки.

Оцінка соціальної взаємодії та соціального середовища передбачена в багатьох методиках оцінювання якості життя, хоча перелік і різноманітність показників (індикаторів) цієї оцінки суттєво відрізняється. Найбільша кількість індикаторів включена до методики (EQLS) [1], відповідний розділ якої передбачає оцінювання задоволеності суспільним життям, спілкування із сусідами та друзями, соціальної згуртованості, напруженості у відносинах між різними етнічними групами, етнокультурну дискримінацію. Окремий блок компонентів оцінки стосується членства та діяльності у політичних, благодійних, громадських, релігійних організаціях, а також у виборчому процесі.

Інші методики оцінюють напруженість у відносинах між різними етнічними групами, етнокультурну дискримінацію, гендерну рівність [2], різницю у зайнятості між національностями [3], напруженість у відносинах між різними соціальними групами [1].

Варто наголосити та відзначити, що в системі показників якості життя населення в Україні [4] досить розгорнуто представлена група індикаторів соціального середовища та взаємодії, серед яких показники задоволеності особистим і суспільним життям, соціальної згуртованості, членства в благодійних, громадських, політичних організаціях. Окремо виділено питання довіри до органів влади, релігійних організацій та ЗМІ, задоволеність роботою уряду та органів місцевої влади, а також певні демографічні індикатори.

У контексті визначення та оцінювання впливу етно-демографічного фактору на різні параметри та характеристики якості життя населення слід вказати, що практично в усіх існуючих методиках оцінки якості життя безпосередніх індикаторів/показників, за якими можна було б робити узагальнюючі висновки, немає. Регіональні дослідження та статистичні зведення в Україні

здебільшого подають загальну картину соціально-економічного рівня розвитку регіонів (регіону), роблячи наголос лише на структурі національного складу населення. Для прикладу, в дослідженні якості життя населення України [5] регіональний аспект ґрунтовно висвітлений, репрезентовано інтегральну оцінку якості життя населення в регіонах країни, проте жодного наголосу на етнічних (національних) особливостях як факторах впливу на параметри якості життя мешканців не зроблено.

У монографії [6], присвяченій оцінці якості життя населення на мезорівні (проведено розрахунки рівня якості життя мешканців Причорноморського регіону (Крим, Миколаївська, Одеська та Херсонська області) за період 1999-2008рр.), також не представлені характеристики відповідних показників (індикаторів) у розрізі етносів чи національних меншин, незважаючи на те, що вказані області, а особливо мірою Одеська, є поліетнічними.

Попри те, що в комплексному оцінюванні рівня та якості життя населення країни чи її регіонів практично відсутні індикатори, націлені на вияв впливу етнічних компонентів на різні сфери життя, в інших вузькоспеціалізованих форматах досліджень суспільно-політичних та економічних процесів ці явища досить розлого вивчаються та висвітлюються. Зокрема, в аналітичній записці НІСД [7] йдеться про необхідність врахування етнічної структури компактних поселень національних меншин при створенні ОТГ як особливо актуального завдання для поліетнічних регіонів із компактним проживанням національних меншин, зокрема – Чернівецької, Одеської та Закарпатської областей. За висновками дослідників та експертів, розвиток локальної культурної ідентичності є передумовою становлення відповідальних та спроможних громад як активних суб'єктів місцевого самоврядування [7].

Активні дослідження етно-демографічної проблематики в культурно-соціологічній площині здійснюються в Закарпатській області, адже для цього регіону притаманна виражена поліетнічність із суттєвим домінуванням угорського населення - угорці є найчисельнішою національною меншиною Закарпаття. Варто виділити публікації [8, 9], в яких проведено ретроспективний аналіз суспільно-політичного та культурного розвитку угорської національної меншини Закарпаття в 1991-2008 рр. Зроблено висновок про те, що досвід державності України виявився плідним для оптимізації етнокультурного життя угорців Закарпаття, які розбудували національну систему освіти та виховання, створили численні національно-культурні товариства, володіють угорськомовними засобами масової інформації (преса, радіо, телебачення) тощо.

З урахуванням складності перебігу подій та врегулювання взаємовідносин між Україною та Угорщиною впродовж останніх років у 2018 р. окремий номер наукового журналу Національного інституту стратегічних досліджень (НІСД) «Стратегічні пріоритети» було присвячено комплексу проблем взаємовідносин Угорщини та України, зокрема, в частині питань розвитку угорської національної меншини, угорського чинника в етнопатрістичній

політиці України, активізації діяльності Угорщини у регіоні тощо [10].

Також заслуговують на увагу соціологічні дослідження фахівців Ужгородського національного університету [11], в яких висвітлюються питання визначальних рис гетеростереотипів національних меншин Закарпаття як факторів етнічної толерантності, схильності до конфліктів на етнічному ґрунті тощо.

Аналогічні дослідження проваджуються в Одеській [12], Чернівецькій [13] областях. Розвиток цих досліджень представлено в матеріалах НІСД [14], де, зокрема, висвітлено напрями забезпечення культурно-освітніх та інформаційних потреб румунської та молдовської національних меншин в Україні.

Таким чином, «точкові» дослідження соціо-культурних та суспільно-політичних процесів у різних групах етноменшин в Україні здійснюються, що дозволяє виявляти як їх характерні особливості та визначальні детермінанти, так і проблеми й суперечності, зокрема, у взаємодії з владними структурами, іншими етносами, титульною нацією, в тому числі в контексті ідентифікації себе як українських громадян.

Проте чітких та однозначних даних, які б комплексно відображали диференціацію (чи відсутність такої) рівня та якості життя різних етносів країни чи регіону немає. Отже існує потреба в додаткових наукових пошуках, в розробці методичних підходів і практичних рекомендацій, зокрема з проведення соціологічних опитувань та інших форм комунікацій з представниками етноменшин, з метою напрацювання фактичного матеріалу, соціологічних та аналітичних даних, які є важливими для функцій управління як на загальнодержавному, так і на регіональному рівні.

У межах виконання Закарпатським регіональним центром соціально-економічних і гуманітарних досліджень НАН України (м. Ужгород) прикладної наукової теми, присвяченої вивченню рівня та якості життя населення в поліетнічному регіоні, сформовано групу індикаторів, що включають загальні характеристики соціального середовища та соціальної взаємодії (табл. 1).

Вибір запропонованих критеріїв корелює з методичними розробками як світового, так і національного рівня [4], а набір конкретних індикаторів (показників) відображає частоту спілкування в родині (сім'ї), спілкування з друзями та сусідами, громадську та суспільну активність респондентів, на основі чого можна робити висновки про рівень соціальної взаємодії та активність комунікацій на відповідному рівні (сім'я, громада). Окремим блоком виділено загальну оцінку соціального середовища та суспільного життя респондентів, яка передбачає їхнє суб'єктивне бачення соціального напруження та власного задоволення життям (суспільним життям). Запропоновані індикатори трансформовано у відповідні питання анкети соціологічного опитування, яке проводиться серед представників національних меншин Закарпатської області (угорської, словацької, румунської, німецької, ромської), а також серед українських мешканців.

Індикатори складових «Соціальна взаємодія та соціальне середовище» при визначенні рівня якості життя в поліетнічному регіоні

Критерії	Індикатор (кількість і сутнісна характеристика)
Спілкування в сім'ї	3 індикатора, що характеризують частоту спілкування з членами сім'ї, які проживають окремо
	Частка респондентів, які спілкуються з членами сім'ї, що проживають окремо, кожен день чи майже кожен день
	Частка респондентів, які спілкуються з членами сім'ї, що проживають окремо, 1-3 рази на місяць
	Частка респондентів, які ніколи не спілкуються з членами сім'ї, що проживають окремо
Спілкування з друзями та сусідами	4 індикатора, що характеризують частоту спілкування з друзями та сусідами
	Частка респондентів, які спілкуються з друзями чи сусідами кожен день чи майже кожен день
	Частка респондентів, які спілкуються з друзями чи сусідами хоча б один раз на тиждень
	Частка респондентів, які спілкуються з друзями чи сусідами 1-3 рази на місяць
Громадська та суспільна активність	6 індикаторів, що відображають участь респондентів у громадських (політичних, релігійних, національних, етнічних об'єднаннях тощо)
	Частка респондентів, які є членами громадських, політичних об'єднань, організацій
	Частка респондентів, які є членами національних, етнічних об'єднань
	Частка респондентів, які є членами об'єднань фермерів
	Частка респондентів, які є членами релігійних об'єднань
	Частка респондентів, що бере участь у політичному, громадському, суспільному житті
	Кількість і частка ГО соціального (політичного) спрямування відповідної етноменшини
Захист прав і підтримка етноменшин	4 індикатора, що відображають суб'єктивне бачення респондентами захисту своїх прав, прав національних меншин
	Частка респондентів, що відчуває утиски своїх прав
	Частка респондентів, які вважають, що українська держава достатньо піклується про національні меншини
	Частка респондентів, які вважають, що українська держава мало піклується про національні меншини
	Частка респондентів, яких підтримує етнічна батьківщина

Загальна оцінка соціального середовища та суспільного життя	11 індикаторів, що відображають суб'єктивне бачення респондентами рівня задоволеності своїм життям (суспільним життям) та соціальної напруженості
	Частка респондентів, які у повсякденному житті зустрічають-ся з прикладами хабарництва
	Частка респондентів, які високо оцінюють задоволеність своїм життям (8-10 балів)
	Частка респондентів, які дуже не задоволені своїм життям (1 бал)
	Частка респондентів, які високо оцінюють задоволеність своїм суспільним життям (8-10 балів)
	Частка респондентів, які дуже не задоволені своїм суспільним життям (1 бал)
	Середній бал задоволеності респондентів своїм життям (суспільним життям)
	Частка респондентів, які, оцінюючи соціальну напруженість, вважають, що не все погано і жити можна
	Частка респондентів, які, оцінюючи соціальну напруженість, вважають, що терпіти важке становище неможливо
	Частка респондентів, які вважають, що більшості людей можна довіряти (10 балів)
	Частка респондентів, які вважають, що в спілкуванні з людьми слід бути дуже обачними (1 бал)
Середній бал довіри респондентів у спілкуванні з людьми	

Література:

1. European Quality of Life Survey 2016. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.eurofound.europa.eu/publications/report/2017/fourth-european-quality-of-life-survey-overview-report>.
2. The Canadian Index of Wellbeing //University of Waterloo. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://uwaterloo.ca/canadian-index-wellbeing/what-we-do/domains-and-indicators>.
3. Final report of the expert group on quality of life indicators. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/7870049/7960327/KS-FT-17-004-EN-N.pdf/f29171db-e1a9-4af6-9e96-730e7e11e02f>.
4. Вимірювання якості життя в Україні. Аналітична доповідь, Лібанова Е.М., Гладун О.М., Лісогор Л.С. та ін. – К.: 2013. – 50с.
5. Гукалова І.В. Якість життя населення України: суспільно-географічна концептуалізація/ монографія, Київ, 2009. – 346с.
6. Якість життя населення регіону: аналіз, прогнозування, соціальна політика Монографія /За ред В.Г. Ніфоренка. - МОНМС України. Одеський

нац. економічний унів-тет. – Одеса, 2012. – 316 с.

7. Бакальчук В.О. Основні тенденції громадської активності національних меншин в Україні у контексті реформи децентралізації. Аналітична записка. Серія «Громадянське суспільство» // Національний інститут стратегічних досліджень. - 2019. - № 1. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-08/ANALIT%20BAKALCHUK%20CIVIL%20SOCIETY%20%23%201%202019.pdf>.

8. Бабинець І., Остапець Ю. Суспільно-політичний та культурний розвиток угорської національної меншини Закарпаття (1991–2004 рр.) // Наукові записки. Курасівські читання – 2005. - 2005. – Випуск 30, книга 1. – С. 56–68.

9. Остапець Ю., Скиба І. Суспільно-політичний та культурний розвиток угорців Закарпаття (1991–2008 рр.) // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. – 2009. – Вип. 2. – С. 63–69.

10. Стратегічні пріоритети. Фахове видання з економічних, філософських та політичних наук. – 2018. – №1(46). - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://niss-priority.com/index.php/journal/issue/view/2/1-2008-pdf>.

11. Пелін О. В. Визначальні риси гетеростереотипів національних меншин Закарпаття // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. 2014. - Вип. 64. - С. 6–13.

12. Кривошея Т., Сербіна Ю. Локальна ідентичність і міжетнічна взаємодія півдня Одеської області: проблеми і напрями трансформації, за ред. к.політ.н. Шелест Г. 2015. – Січень. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://pease.in.ua/lokalna-identychnist-i-mizhetnichna-vzajemodiya-pivdnyu-odeskoji-oblasti-problemy-i-napryamy-transformatsiji/>.

13. Балух В., Докаш В. Сучасний стан і специфіка міжнаціональних відносин у Чернівецькій області (на прикладі соціологічних досліджень 2015 р.) // Релігія та Соціум. - 2016. - №1-2(21-22). - С. 95–104.

14. Румунська та молдовська національні меншини в Україні: стан, тенденції та можливості співпраці : зб. наук.-експерт. матеріалів / [Ю. А. Тищенко, А. М. Круглашов, В. О. Бакальчук, С. В. Дубова, Н. В. Нечаєва-Юрійчук]; за наук. ред. Ю. А. Тищенко. – Київ: НІСД, 2019. – 112с. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-09/dopovid_rum_mold_menshyny_druk.pdf.

ОСОБЛИВОСТІ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ПОЗАШКІЛЬНОЮ ОСВІТОЮ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

Шевченко Н.О.,

*доктор наук з державного управління, доцент,
завідувач кафедри публічного управління та права,*

Шабасєва Л.М.,

*аспірант кафедри публічного управління та права,
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради*

Постановка проблеми. В умовах проведення реформування системи національної освіти особливої актуальності набуває проблема ефективності позашкільної освіти через вдосконалення діючих та запровадження нових механізмів державного управління. Позашкільна освіта спільно з дошкільною, загальною середньою, професійною, вищою формує цілісний освітній простір. У європейському освітньому просторі і в Україні роль позашкільної освіти полягає в забезпеченні освітньої діяльності дітей та молоді у вільний час. В Україні ця система перебуває під патронатом держави, натомість у західному світі вона належить до компетенції неурядових організацій.

Однак в нормативно-правовій базі України відсутнє визначення поняття «механізм державного управління позашкільною освітою». В умовах правових, соціальних, економічних, політичних, ідеологічних та інших змін, які відбуваються в нашій країні, питання становлення та розвитку позашкільної освіти посідає вагоме місце в системі освіти. Серед численних соціальних проблем, які супроводжують процес інтеграції України у світовий та європейський освітній простір, однією з найактуальніших є проблема організації вільного часу дітей і молоді, їх соціальний захист та підтримання ініціатив, спрямованих на оптимальне облаштування у цій сфері. Саме тому питання, що стосується становлення та розвитку позашкільної освіти є досить актуальним та потребує подальшого дослідження.

Стан дослідження. Питання реформування систем освіти в Україні та в зарубіжних країнах, державного управління освітою, приведення національних систем освіти у відповідність до міжнародних вимог знайшли відображення в працях відомих вчених: О.В.Биковської, В.Г.Кременя, С.О.Кравченка, М.М.Білинської, В.В.Сиченка, Т.В.Іванової, ВД..Бакумнека, О.Ю.Оболєнського, О.І.Шапоренко та ін.

У публікаціях звернуто увагу на сучасні підходи державного управління до організації освіти, розкриваються її потужні можливості у розвитку творчого потенціалу особистості. Зроблено висновки, що нові умови суспільного розвитку роблять необхідним оновлення і кардинальні зміни в системі освіти